Cileandra („a umbla de-a cileandra", 176) trebue pus în legătură cu numele de joc popular *cinleandra*, pomenit în strigături (Gh. Cardaş, *Cântece populare moldoveneşti*, Arad, 1926, p. 169).

In sfârşit, sinonimica însaşi a expresiei poate fi sporită, întru altele, cu *a sări* (s. *juca*) *drăgaica*, pentru care v. Zanne, *Prov.*, IV, 355 şi Şăineanu, *s. v.*, şi — în acelaşi sens de „vânătură-ţară" — cu „a *cutreiera meleagurile*, nemernicind", din cutare text vr. (v. Cartojan, *Legendele Troadei*, p. 52), pe lângă un *a umblà pustiu* (S. Opreanu, *Contribuţiuni la toponimia din ţinutul Săcuilor*, Cluj, 1926, p. 28)[1].

V. Bogrea

Despre ce Psaltire şi Liturghie vorbeşte Pavel Tordasi la 1570?

În legătură cu cele scrise despre M. Halici pe p. 87 a acestui volum am amintit că, după cum apare din porunca de la 9 Decemvrie 1570 a episcopului româno-calvin Pavel Tordasi, care dă de ştire preoţilor români că, mergând la soborul care avea să se ţină în ziua Crăciunului Mic la Cluj, „să-şi aducă şi bani de cheltuială ca să cumpere cărţi româneşti: Psaltirea, pe care s'o plătească cu 1 florin, altă carte, Liturghia, pe care s'o plătească cu 32 denari"[2], se pare că Coresi, care avea tipărită *Psaltirea* românească la 1570[3], „a putut să tipărească şi un

[1] Din greşelile de tipar mai supărătoare, relevăm ocazional: „medicul literat" (p. 170, n.) = *titrat*, „constituit" (174, n.) = *construit* şi „reminescenţe" (175) = *reminiscenţe*. — P. 176, sub no. 7 şi 13, ceteşte: 33 (pro 32) şi suprimă semnul „ditto" (⁓) după no. 12. — P. 178, no. 35, l.: *laidac*, iar p. 181, n. 3: ѧрѳдиВь.

[2] N. Iorga, *Ştefan cel Mare, Mihaiu Viteazul şi Mitropolia Ardealului* în AAR., s II, t. XXVII ist., p. 29; *Doc. Hurmuzaki*, XV, p. 645—6; A. Bunea, *Vechile episcopii româneşti*, Blaj, 1902, p. 41.

[3] Se cunosc trei exemplare din această lucrare. Unul a fost descoperit de V. Mangra în 1890 şi dăruit Academiei Române. El e defectuos: „cuprinde sfârşitul ps. IV (*durmîiu . . .*) până la ps. V, 13 (. . . *fi-veri întrâ*), lipsesc apoi trei foi şi textul care urmează începe de la ps. VIII, 10 şi continuă până la ps. LXXI, 17. De aci începe o lacună până la ps. LXXII, 11. O altă lacună avem de la ps. LXXIII, 11 până la ps. LXXIV, 2. Mai lipsesc apoi foile de la ps. LXXV, 6 până la ps. XCIV, 4, de la ps. XCV, 6—C, 5, de la ps. CI, 25—CXVII, 13, de la ps. CXVII, 29—CXVIII, 16, de la ps. CXVIII, 33 până la Cânt. VI, 10, de la Cânt. VII, 43 până la titlul Cânt. IX, şi în cele din urmă de la Cânt. X până la sfârşitul Cânt. XI. Ni s'a păstrat şi ultima

BDD-A14744 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:51:32 UTC)

Liturghier, cum arată două fragmente din „Slavoslovia“ (doxologie), unul păstrat pe pp. 218—221 ale Codicelui Sturdzan, altul pe ff. 103—109 ale manuscrisului liceului grăniceresc „G. Coşbuc“ din Năsăud“.

La atât m'am mărginit să afirm în cadrul unui studiu în care mă ocupam de alt subiect. Insă în studiul asupra manuscrisului liceului „G. Coşbuc“ din Năsăud, pe care-l am gata, cu excepţia părţii privitoare la limbă, presupunerile pe care mi le-am alcătuit sânt mai întinse. Astfel nu numai „Slavoslovia“, pe care o avem aproape completă în cele două fragmente amintite, ci şi textul cu titlul „Cuvântu de toate darurile s[v]intei beserici, carele ce sâmtu“ (ff. 73 r⁰ 11—78 v⁰ 18) m'au îndemnat să cred că în legătură cu *Liturghierul*, Coresi a trebuit să tipărească şi *Rânduiala diaconstvelor*[1]. Tot din acest *Liturghier—Diaconar* a trebuit să se copieze cam pe la 1600 în alt manuscris de pe care s'a copiat manuscrisul năsăudean şi fragmentul din psalmul 33, care are mari asemănări cu cel din Psaltirea lui Coresi şi din Psaltirea Scheiană. Psalmi se găsesc adecă şi în *Liturghiere* şi *Diaconare*. Puţinele schimbări din manuscrisul năsăudean vin de la copiştii care s'au acomodat timpului şi locului şi au căutat să dea o haină uniformă deosebitelor texte adunate în acesta.

---

foaie pe care se află epilogul . . .“ (cf. V. Mangra, *Tribuna* de la 24 Noemvrie 1890; *Cercetări literare-istorice*, Bucureşti, 1896, pp. 3—10; I. Bianu şi N. Hodoş, *Bibliografia rom. veche*, vol. I, pp. 54—56, şi I.-A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte*, Bucureşti. 1916, vol. I, pp. LVIII—LX).

Al doilea exemplar, tot defectuos, se găseşte în Biblioteca Universităţii din Cluj şi a fost cumpărat de odată cu biblioteca regretatului Gr. Creţu. Cuprinde în quaterniile 25—40 şi o foaie din al 47-lea, ps. LXXVII, 11 (*lorŭ . . .*) — ps. XCVI. 3 (. . *pământulŭ*), de-aici urmează o lacună de 3 foi din care s'a păstrat numai câte un colţ, apoi ps. C. 5 (*ochĭulŭ şi . . .*) — ps. CXLIX, 4 (*întru oamenii săi*), după care urmează iarăşi o mică lacună până la ps. CLI, 1 (. . . *[tată]lui mieu*) şi în sfârşit ultima bucată de text care ni s'a mai păstrat (Cânt. 1 — *dereapta ta . . .*). Ne păstrează aşa dar o parte însemnată din textul care lipseşte în exemplarul Academiei Române, cu tot aşa de puţine schimbări faţă de cel al Psaltirii slavo-române de la 1577 ca şi în partea cunoscută până acum (cf. Candrea, *l. c.*).

Al treilea exemplar, aproape complet, se găseşte în posesiunea d-lui G. Giuglea, care l-a şi descris. Descrierea d-sale e subt tipar.

[1] Pe ff. 42 b—44 b ale unui *Diaconariu* din sec. XVII, reproduse de Gaster, în *Chrestomatie* vol. I, p. 244—5, încă se vorbeşte de odăjdiile bisericeşti.

BDD-A14744 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul“
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:51:32 UTC)

Presupunerile mi s'au dovedit întemeiate. Cu prilejul examenului de bacalaureat din toamna anului 1926 ţinut în Târgul-Mureş, dl profesor N. Sulică mi-a dat în facsimil pagina întâie dintr'un exemplar din *Liturghierul* şi *Diaconarul* lui Coresi descoperit de dsa. In fruntea acestei pagini se găseşte titlul „*Tocmeala slujbeei dumnezeĭască întru ĭa şi diĭac[o]stvele*“. Slovele sânt din tiparniţa lui Coresi, iar filigrama hârtiei este coroana fabricei de la Braşov. Dl Sulică mi-a mai comunicat că are în pregătire un studiu asupra acestui text deosebit de important. Doresc să-l termine cât mai curând pentru ca să pot urmări mai bine legătura dintre el şi manuscrisul de care mă ocup. Cât timp adecă n'am văzut încă întreg textul *Liturghierului* şi *Diaconarului* coresian, n'am putut stabili dacă într'adevăr există legătură între acesta şi textele amintite ale manuscrisului liceului „G. Coşbuc“ din Năsăud, ci am rămas tot la presupuneri şi conjecturi.

Deocamdată însă observ că, prin faptul că *Liturghierul* şi *Diaconarul* coresian este tipărit cu chirilice, se poate stabili un lucru, şi anume că şi *Psaltirea*, pe care voiă Pavel Tordasi să o pună în mâna preoţilor săi, erà tipărită tot aşa. Ea a fost deci *Psaltirea* de la 1570 a lui Coresi, nu „puteà să fie şi *Cartea de cântece* sau *psalmi* calvino-unitari“ tradusă şi tipărită cu litere latine şi ortografie ungurească-săsească pe la 1570, probabil în tipografia lui Heltai din Cluj, „după ediţia I, apărută înnainte de 1574 şi necunoscută astăzi, a *Cărţii de cântece* a lui Francisc David, care s'a întemeiat pe un *Graduale* tipărit în Oradea la 1566 şi mai ales pe *Cartea de cântece* a lui Grigorie Szegedi din 1569“ [1]. Într'adevăr această *Carte de cântece*, care cuprinde psalmii pe care-i cântau laicii reformaţi în biserică, nu este propriu zis o *Psaltire*, cum nu este nici aşa numitul *Graduale*, care erà scris pentru preoţi (predicatori) ca să-l întrebuinţeze în biserică [2].

N. Drăganu.

[1] Vezi pp. 87—89 ale acestui volum. La cei ce au copiat din *Cartea de cântece* de pe la 1570 se pare că trebue să adaugem şi pe cel ce a scris la 1674 *Litania* din Răbăgani (păstrată acum la consistorul din Orade), descrisă de dl M. Pripor în *Familia*, S. II, Anul I—1926, No. 6, p. 9. Să se compare textul citat din Halici tatăl pe p. 86 a acestui volum cu următorul reprodus de dl Pripor *l. c.*: „Sfânt David craiul în hăbăruşagul lui plângea-se domnului în buşuliala lui şi aceasta grăia în buşuliala lui. Până când amărăşti pre mine până când ascunzi faţa ta dinaintea mea . . .“.

[2] Vezi p. 90 din acest volum.

BDD-A14744 © 1924-1926 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul”
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:51:32 UTC)